

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, Security Studies

URL of the journal / URL časopisu: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Author(s) / Autor(i): Blanka Mouralová
Article / Článok: Recenze na knihu: Racionalismus v politice
Publisher / Vydavateľ: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica
DOI: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2020.23.3.171-179>

Recommended form for quotation of the article / Odporúčaná forma citácie článku:

MOURALOVÁ, B. 2020. Recenze na knihu: Racionalismus v politice. In *Politické Vedy*. [online]. Vol. 23, No. 3, 2020. ISSN 1335 – 2741, pp. 171-179. Available at: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2020.23.3.171-179>

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

RECENZE NA KNIHU: RACIONALISMUS V POLITICE

BOOK REVIEW: RATIONALISM IN POLITICS

Blanka Mouralová*

OAKESHOTT, M.: *Racionalismus v politice [Rationalism in Politics]*. 2019. Praha: OIKOYMENH ve spolupráci s Filozofickým ústavem AV ČR, 2019. 227 s. ISBN 978-80-7298-498-5.

*„Long ago in London town
Marx turned Hegel upside-down,
Revealing him as sans-culotte;
Oakeshott saved him from that blot,
Restoring quick his balance true
He dressed him up in Tory-blue;
This seemed to be for LSE
Dialectical Indecency!“*

Bernard Crick

Pod titulem *Racionalismus v politice* vyšel v roce 2019 soubor deseti esejí, který poprvé v českém překladu představuje dílo originálního britského historika, politického teoretika a filozofa **Michaela Oakeshotta**. **Michael Oakeshott** přináší vzácné propojení anglofonního a kontinentálního myšlení. Je myslitelem skeptického založení, jehož živlem byla polemika. V rámci ní promýšlí roli politiky

* Mgr. Blanka Mouralová působí jako ředitelka Odboru výzkumu a vzdělávání, Ústav pro studium totalitních režimů, Siwiewcova 2, 130 00 Praha 3, Česká republika, e-mail: blanka.mouralova@ustrcr.cz.

<https://doi.org/10.24040/politickevedy.2020.23.3.171-179>

v odlišení od ostatních sfér lidských činností. Brání se přitom směřování akademického studia politiky s praktickým vlivem na ni. Politická teorie je podle něj činností vysvětlující, ne praktickou, její hlavní přínos spočívá v odbourávání nedorozumění týkajících se základní politických pojmů a vztahů mezi nimi. Politickému slovníku se má, jak píše, rozumět v kontextu, ve kterém byl užíván. Pokud se z kontextu vytrhne a politický výraz získá „*status válečného pokřiku, zřiká se svého místa v živém jazyce politického diskursu a stává se bezcennou veteší, podobně jako tabulka 'Pozor na psa' vystavená na prodej v obchodě s použitým zbožím.*“ (Oakeshott, 2019, s. 104)

V celku **Oakeshottova** díla patří všechny publikované eseje do tvůrčího období mezi dvěma opusy, *Experience and its Modes* (1933) a *On Human Conduct* (1975). Rozhodnutí přeložit spíš **Oakeshottovy** politické eseje než výše zmíněné knihy bylo jistě správné. Jeho příspěvky k politickému myšlení zanechaly podstatně větší vliv než jeho širší filosofie vycházející z kontinentální idealistické tradice představená v díle z roku 1933. A dílo z roku 1975, které mělo být souhrnným zpracováním jeho politických idejí, je pochopitelnější pro čtenáře, který už je seznámen s čtivějšími esejemi, a nemělo ohlas, který si od něj **Oakeshott** pravděpodobně sliboval.

Vybraný soubor esejů tvoří do velké míry provázaný celek, **Oakeshott** v nich promýšlí základní politické koncepce, a v návaznosti na to i odpovídající podobu na politiku navazujících disciplín. Polovina z přeložených esejů (Racionalismus v politice¹, Racionální chování, Politická výchova, Co znamená být konzervativní a Politická ekonomie svobody) je výběrem z textů původně publikovaných v prvním vydání *Rationalism in Politics and other essays* v roce 1962. (Oakeshott, 1962) Dále obsahuje eseje Rozmluva o politice² a Masy v reprezentativní demokracii³, které se obě staly součástí rozšířeného posmrtného vydání souboru *Rationalism in Politics and other essays* z roku 1991 (Oakeshott, 1991), editovaného jeho žákem **T. Fullerem**. Zbývající tři eseje, Pojem filosofie politiky⁴,

1 První vydání titulní eseje: Oakeshott 1947, 1, s. 81 - 98, 145 – 157.

2 Poprvé publikována časopisecky v roce 1975 (Oakeshott, 1975, s. 1345-1347, 1423-1428).

3 Poprvé publikována v antologii *Svoboda a otroctví: antologie západního myšlení* (Oakeshott 1961, s. 151-170).

4 Samostatně vyšla poprvé nejspíš v roce 1946.

Nároky politiky⁵ a Zákazník se nikdy nemylí⁶, vyšly anglicky společně v roce 1993 v souboru *Religion, Politics, and the Moral Life*. (Oakeshott, 1993) Uvádím tyto podrobné informace proto, že v české publikaci odkazy na původní texty zcela chybí. Pokud jde o čtenářskou přístupnost, vybočuje z ní snad poněkud esej Pojem filozofie politiky. **Oakeshott** zde shrnuje své uznání pro práci, kterou na poli politické filozofie vykonal **Thomas Hobbes**, příp. **Hegel**, odkazy na další filozofické proudy ale nejsou adresné, což poněkud ztěžuje orientaci v textu.

Oakeshott charakterizuje racionalismus jako intelektuální postoj široce sdílený téměř všemi moderními evropskými politickými proudy, který se upíná na jistoty, o kterých věří, že nám je může dát rozum. Racionalismus spoléhá na to, že rozum je principiálně schopen určit správné řešení, odhalit hodnotu věci a rozhodnout o správném jednání. Protože je taková dokonalost rozumově dosažitelná, usiluje racionalismus i o její reálné uskutečnění. Racionalismus odsuzuje názory, které neobstojí před rádobou nezávislým rozumovým posouzením. V našem ošklivém soudobém jazyce je tedy racionalismus „aktivistický“ (jedná, i když si tu situace nežádá, ve víře, že přináší jen zlepšení) a nesmlouvavý k zažitým způsobům. Z předpokládané univerzality rozumových schopností pak vyplývá tendence racionalismu k víře v uniformní řešení.

Oakeshott je – nejen v souvislosti s politikou, ale pro všechny oblasti praktického jednání – mnohem skeptičtější, pokud jde o možnosti lidského rozumu. Lidská mysl pro něj není autonomním instrumentem (nepředpojatým nástrojem, čistou inteligencí apod.), který by fungoval nezávisle na obsazích, získaných ze zkušenosti. Abstraktní úvahy o chování mohou nastoupit až po získání materiálu, tedy až po reflexi skutečných způsobů chování. Teoretické úvahy mohou něco ze zkušenosti o lidském chování vypíchnout, těžko si, samy odvozené od zkušenosti, mohou klást nárok být nezávislým regulátorem chování. Není adekvátní považovat za racionální chování to, které se podřizuje předem danému teoreticky správně podloženému účelu. Racionální chování odpovídající fungování naší mysli je chování „*věrné znalostem, jež máme o tom, jak vykonávat specifickou činnost, již se zabýváme.*“ (Oakeshott, 2019, s. 67) Jsou to znalosti dílčí, nahodilé, vázané na konkrétní kontext, získané praxí. Politická výchova pak

⁵ Samostatně vyšla poprvé v roce 1939 (Oakeshott, 1939, s. 146-151).

⁶ Samostatně vyšla poprvé v roce 1955 (Oakeshott, 1955, s. 301-302).

logicky nemůže spočívat v ničem lepším, než ve vedení k „porozumění tradici politického chování.“ (Oakeshott, 2019, s. 87)

Esej Politická výchova je doplněnou inaugurační přednáškou při příležitosti jmenování profesorem politické vědy na LSE (London School of Economics) v roce 1951. Jmenování **M. Oakeshotta**, který vystupoval proti intervencionistické politice labouristické vlády, na významné místo v institutu s jasným levicovým profilem, vyvolalo tehdy velké překvapení. Publiku zvyklému na ideologickou angažovanost předložil následně hojně citovaný průměr politické činnosti: „*Politická činnost se ... podobá plavbě po nekonečném a bezedném moři; není tu žádný přístav, který by poskytl úkryt, žádná pevná půda pro zakotvení, žádný start a stanovený cíl. Úkolem je udržet se na hladině a rovnoměrně plout; moře je přítel i nepřítel; a námořní umění spočívá v tom, že zdroje tradičního způsobu chování jsou využívány tak, aby se každá nepřátelská situace změnila v přátelskou.*“ (Oakeshott, 2019, s. 91)

Už v eseji z roku 1939 Nároky politiky se **Oakeshott** stavěl proti volání po široké politické angažovanosti lidí. Popírá představu, že každý občan, kterému jde o věci veřejné, by měl být také politicky aktivní, a pokud není, prokazuje tím svou sociální necitlivost. Politika právě proto, že je v **Oakeshottově** skeptickém pojetí více povoláním než posláním, má svůj dílčí úkol udržovat společenský pořádek, strukturu, ve které se mohou dít podstatné věci. A byla by ztráta pro společnost, kdyby se lidé zabývajícimi se podstatnými věcmi, jako jsou umělci, filosofové atd., nechali, třeba z důvodu špatného svědomí, od své prospěšné činnosti zlákat k politice.

Jedním z myslitelů, do jejichž blízkosti bývá **Oakeshott** stavěn, je u nás známější **Hannah Arentová**. Ostatně **Oakeshott** sám napsal vysoce uznalou recenzi na politické eseje (pro **Arendtovou** stejně jako pro **Oakeshotta** je forma esejů to, co jim sedělo nejvíc) ve sbírce *Mezi minulostí a budoucností*. (Arendtová, 2019; Arendt, 1961) Oba nabízejí pojetí politiky jako autonomní oblasti lidské činnosti. Chtějí ji osvobodit od podřízenosti účelu, ke kterému by měla směřovat. Zajímají se o způsob, jak pečovat o relativně stabilní rámec politického uspořádání (institucí), který současně umožní poměrně radikální svobodu politicky sdružených jednotlivců. Oba na otázku, co je klíčem k uchování obou těchto klíčových a na první pohled protikladných aspektů moderní politiky, dávají poněkud abstraktní odpovědi, ale člověk má dojem, že míří do černého. Pro oba je politika blízká rozhovoru (rozhovor spíše než ovládání ideou nebo

násilím). **Oakeshott** k tomu říká: „Patří však k jiné tradici spatřovat ... účel /který formuje společnost – pozn. B. M./ v realizaci nějaké předem promyšlené utopie, v abstraktním ideálu (například ve štěstí nebo prosperitě) či v předem stanoveném a nevyhnutelném cíli. Účelem této společnosti (pokud lze vůbec říci, že má nějaký účel) není něco, co je jí dáno zvnějšku, ani jej nelze bez hrubého zjednodušení vyjádřit v abstraktních pojmech. ... /J/e úspěšných sociálním výkonem rozpoznat příští krok, jež diktuje nebo naznačuje charakter společnosti v souvislosti s měnícími se podmínkami, a provést jej takovým způsobem, aby společnost nenarušil a nepoškodil hrubě práva budoucích generací. Vodítkem takové společnosti se místo předem promyšleného cíle stává princip kontinuity (vyjadřující rozptýlení moci mezi minulostí, přítomností a budoucností) a princip konsensu (vyjadřující rozptýlení moci mezi různými legitimními zájmy přítomnosti.)“ (Oakeshott, 2019, s. 189)

Oakeshott obdobně jako **Arendtová** reagoval na zkušenost s nástupem nacismu kritikou politických ideologií. U něj nejde jen o kritiku utopických ideologií nacismu nebo marxismu. **Oakeshott** kritizuje roli, kterou si i podstatně mírumilovnější ideologie vydobily v moderní evropské politice. Vstupuje tak do polemiky se všemi politickými ideologiemi, včetně politického neokonzervatismu, protože podřizují politickou činnost politické ideji. Neznamená to, že by ideologie nepřinášely vůbec žádný užitek. Podobně jako karikatury zdůrazňují v ostrých obrysech významné rysy společnosti. Mohou tedy být jedním zdrojem pro porozumění společnosti. Zcela nepodložená je ale představa, že by ideologie mohly dávat politice předpisy a odkazovat se při tom na pevnější zakotvení, než které vykazuje zkušenost. Vodítkem se tu chce stát něco, co je samo odvozené, protože „/většina politických ideologií .../je/ výtažkem politické tradice určité společnosti.“ (Oakeshott, 2019, s. 86) Ještě horší je, když si za vzor politického chování zvolíme zkušenost nastřádanou v úplně jiné oblasti – v umění vedení války nebo řízení podniku. Když ambiciózní politik ze zvyku, který si přináší z jiné sféry činnosti, těžce nese absenci celkového plánu pro společnost a absenci efektivity, kterou přináší např. dobře řízený podnik. Přisvojí si roli vůdce, vychovatele nebo manažera, kteří si myslí, že „úkolem vlády je vnutit svým občanům takový stav lidských poměrů, jaký viděli ve svých snech.“ (Oakeshott, 2019, s. 166 - 167) Přitom „spojení snu a vládnutí dává vzniknout tyranii.“ (Oakeshott, 2019, s. 174)

Znamenitou esejí Masy v reprezentativní demokracii vstupuje **Oakeshott** do diskuse nejen s **Hannah Arendtovou**, ale i ostatními autory, kteří spatřovali hlavní nebezpečí pro moderní politiku a politickou svobodu v nástupu masového člověka. **Oakeshott** polemizuje s názorem, že zrod masového člověka lze vysvětlit jako samostatný fenomén, např. vzniklý v důsledku průmyslové revoluce, či kolonialismu. Neměl by být považován za dominantní rys moderní evropské společnosti. **Oakeshott** vidí charakter masového člověka jako protipól sebevědomého moderního Evropana, který si navykl, že normální je žít podle své (svobodné) volby. Masový člověk stojí před svobodnou volbou bez zkušenosti, jak s ní naložit, nebo bez prostředků k tomu potřebných, takže je touto možností víc než co jiného frustrován. Utíká se pak ke starým vzorcům pospolitosti, spíš než lásku ke svobodě uznává lásku ke společenství. Skutečným politickým fenoménem se masový člověk stává s nástupem vůdce – postavou s charakterem masového člověka, který našel svou seberealizaci a záchranu před vlastní frustrací ve službě masám, kterým dal cíl. Charakter masového člověka podle **Oakeshotta** ale zůstává odvozený od charakteru svobodného moderního člověka individuální volby, dokonce je snad na něm existenčně závislý. Politická zkušenost s masovým člověkem by tedy neměla v našich očích překrýt, co je hlavní tendencí v moderní evropské společnosti. **Oakeshottův** výklad vysvětluje přítomnost charakteru masového člověka nejen historicky, ale jako průvodního jevu stále tam, kde máme co dělat s liberálně-demokratickou společností.

Svobodu na individuální úrovni pro **Oakeshotta** znamená život podle vlastní volby. Předpokladem pro svobodu na politické úrovni, kde politická moc má zabezpečovat vyrovnávání konfliktů, je limitace této moci. To probíhá na několika úrovních: „*autorita je rozptýlena mezi minulostí, přítomností a budoucností*“, společnost tedy není ovládána despotismem žádné z nich. Moc je „*rozptýlena mezi množstvím zájmů a zájmových organizací*“ tak, aby žádný z nich nezískal neomezenou moc. Dále stojí svoboda na vládě práva, díky které není možné, aby vláda „*narušovala život a zařízení naší společnosti svévolnými nápravnými kroky!*“. Vláda práva naopak poskytuje „*pevnou ochrannou strukturu, která je důležitou podmínkou svobody.*“ (Oakeshott, 2019, s. 181 - 183) „*Vláda práva je nejdůležitější individuální podmínkou naší svobody a zbavuje nás onoho velkého strachu, jenž vrhá svůj stín na tolik společenství, strachu z moci naší vlastní vlády.*“ (Oakeshott, 2019, s. 184) „*Nejlepší instituce jsou přirozeně takové, jež*

jsou svým založením pevné a zároveň sebekritické, jimž jejich povaha poskytuje užitečný zlomek moci, které však zároveň odmítají nevyhnutelné lákadlo absolutismu.“ (Oakeshott, 2019, s. 182)

Oakeshottův politický konzervatismus má velmi blízko k liberalismu. Není ideologický. Není nostalgický a jeho charakteristickým prvkem je připomínání mezi našeho poznání a z toho plynoucí pokora ke zkušenosti. Současně je to sebevědomý postoj ve vztahu ke konkurenčním politickým ideologiím.

Obdobně jako většina konzervativních souputníků se i on brání představě, že stavět se v politice na stranu tradice, zvyků, obvyklých procedur, sdílených představ, popř. předsudků by hned mělo znamenat také stavět se proti změně. I když obměna, kterou tradiční instituce přirozeně procházejí je většinou kontinuální a má podobu kumulace dílčích úprav. Nesdílí už ovšem častou konzervativní argumentaci odkazující na konzervativní psychologickou inklinaci části (nebo velké části) lidí, pro kterou špatně snášejí změny, a politika starající se o bezpečí a jistoty svých občanů by proto měla velké změny brzdit. Neznám jiného konzervativního myslitele, který by tolik zdůrazňoval, že konzervativní postoj k politice je výborně slučitelný s radikálními postoji v jiných oblastech lidských činností. Konzervativní postoj si podle **Oakeshotta** vyžaduje povaha politiky samé. Proto argumentuje výhradně povahou politické činnosti. Odmítá přídavnou metafyzickou argumentaci odkazující na trvalý přirozený řád věcí jako předobraz čehokoli v politice. Tím se dostává do polemiky mimo jiné s americkými mluvčími konzervativní tradice, jako je **Russell Kirk**. V recenzi na jeho dílo⁷ **Oakeshott** napsal, že pro politického konzervativce je nadbytečné uchylovat se ke spekulativní argumentaci, a navíc ho to přivádí na půdu, kde nutně „vypadá jako slepec ve společnosti sebevědomých jasnovídců.“ (Oakeshott, 2003)

V té samé recenzi, která byla česky publikována v roce 2003 (Oakeshott, 2003), **Oakeshott** naznačuje, že konzervatismu by lépe slušela zakládající inspirace **Davidem Humen** spíše než **Edmundem Burkem**, a to pro **Humův** skepticismus a pojmání politiky jako zvláštního typu aktivity. Uznává ale **Burkovu** přes století se táhnoucí inspirativní přesvědčivost, se kterou z dílků převzatých z politické tradice vyklenuje svou celkovou politickou argumentaci. Myslím si, že na **Huma a Burka** v této souvislosti můžeme aplikovat rozdíl mezi

⁷ První vydání: (Kirk 1954), Česky: (Kirk, 2000).

způsoby teoretiků a způsoby politiků, který **Oakeshott** sám ve svých esejích dělá a považuje ho za legitimní. Politikovi (kterým byl **Burke** na rozdíl od **Huma**) sluší jednoznačnější vyjadřování, které nabízí politickou orientaci a kde mnohé formulace jsou vybírány s ohledem na rétorickou a přesvědčovací hodnotu. On si může a musí dovolit soud o tom, co má být cílem politické činnosti. Odpovídá to jeho aktivní roli v politice a potřebě srozumitelnosti. Je to jiná pozice, než ta, která přísluší filozofovi, v tomto srovnání tedy Humovi. Od něj **Oakeshott** očekává, že bude svět politiky a především politické pojmy, které utvářejí naše chápání politiky, vztahovat k *totalitě zkušenosti*. Jeho výklad vždycky bude moc komplikovaný a neprůhledný pro svět politiky, nevhodný pro formulování úderného politického programu. Pomáhá nám ale porozumět předpokladům našich politických přesvědčení.

Pozdní vydání prvního výběru z **Oakeshottova** díla jistě souvisí s tím, že dlouho hledalo svého českého překladatele. Jeho esejistické práce se vyznačují velkou literární kvalitou, přitažlivostí a přesvědčivostí. Není lehký úkol převést jeho dlouhá vypointovaná souvětí do jiného jazyka a neztratit přitom mnoho z obraznosti jeho formulací. **Otakaru Vochočovi** se to podařilo velmi slušně. Jen někde můžeme mít vedle anglického originálu dojem, že místo chuti, se kterou **Oakeshott** popisoval podrobně a mírně ironicky pozici, se kterou polemizuje, se nám v češtině dostává spíše nezúčastněný komplikovaný popis. Přítomnost klopýtavých výrazů jako *kuchařství* (Oakeshott, 2019, s. 17), *předobrazení* (Oakeshott, 2019, s. 67), *nepředstížitelný* (Oakeshott, 2019, s. 202), nebo *idolizování* (Oakeshott, 2019, s. 149) by se dala odstranit při pečlivější redakční práci. Jsou jistě místa, kde můžeme uvažovat o volbě jiného pojmu pro některý z důležitých výrazů, jako jsou *zařízení* (např. Oakeshott, 2019, s. 77, angl. *arrangements*) v lidské společnosti, v péči o něž spočívá politika. Ale ať bychom zvolili méně technicistní *opatření* nebo *uspořádání* odkazující víc na celek společenských struktur, nebude to asi nikdy řešení zcela ideální.

Na konci posledního eseje **M. Oakeshott** cituje kohosi, kdo řekl, že „*kdykoli je vydána nějaká nová kniha, přečte si vždy nějakou starou.*“ (Oakeshott, 2019, s. 226) Zde máme produkt podle hesla: dva v jednom. Vychází nová kniha se „starými“ texty. Ty ale stojí za to číst, jsou projasňující pro přemýšlení o politice nejen pro ty, kdo jako **Oakeshott** tíhnou ke konzervativnímu smýšlení. Má zvláštní kvalitu v propojení politických, historických a ekonomických témat, která chybí u většiny jiných moderních autorů.

Literatura:

- ARENDR, H. 1961. *Between Past and Future*, 1961. New York: Viking, Penguin Publishing Group, 1961.
- ARENDOVÁ, H. 2019. *Mezi minulostí a budoucností: osm cvičení v politickém myšlení*. Praha: OIKOYMENH, 2019.
- KIRK, R. 1954. *The Conservative Mind*, 1954. Faber & Faber Limited, 1954.
- KIRK, R. 2000. *Konzervativní smýšlení*. Praha: Občanský institut, 2000.
- OAKESHOTT, M. 1939. The Claims of Politics. In: *Scrutiny*, 1939-40, 8, s. 146-151.
- OAKESHOTT, M. 1947. Rationalism in Politics. In: *Cambridge Journal*, 1947-8, 1, s. 81 - 98, 145 - 157.
- OAKESHOTT, M. 1954. Conservative Political Thought. In: *The Spectator*, 15. říjen 1954
- OAKESHOTT, M. 1955. The Customer Is Never Wrong. In: *Listener*, 1955, 54, s. 301-302.
- OAKESHOTT, M. 1961. The Masses in Representative Democracy, 1961. In: Hunold A. (ed.): *Freedom and Serfdom: an Anthology of Western Thought*. Dordrecht, Holland: Reidel, 1961, s. 151-170.
- OAKESHOTT, M. 1962. *Rationalism in Politics and Other Essays*, 1962. London: Methuen & CO LTD, 1962.
- OAKESHOTT, M. 1975. Talking Politics. In: *National Review*, 1975, 27, s. 1345-1347, 1423-1428.
- OAKESHOTT, M. 1991. *Rationalism in Politics and Other Essays* (new and expanded edition; ed. T. Fuller), 1991. Indianapolis: Liberty Press, 1991.
- OAKESHOTT, M. 1993. *Religion, Politics, and the Moral Life* (ed. and with introduction by T. Fuller), 1993. New Haven: Yale University Press, 1993.
- OAKESHOTT, M. 2003. Konzervativní politické smýšlení. In: Fingerland J.: *Konzervatismus Russella Kirka a Michaela Oakeshotta*. Praha: Občanský institut, 2003. Dostupné na internetu: <http://www.obcinst.cz/konzervatismus-russella-kirka-a-michaela-oakeshotta/>